

הרעש, יאמר פסוק וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור להזכיר זכות אבות להצילנו מכל צרה, וכמ"ש רז"ל צ"ר סו"פ ע"א ובשמו"ר פ"מ, בשעה שהקצ"ה צא להרעיש את עולמו, אליהו הנביא ז"ל מזכיר זכות אבות והקצ"ה מתמלא רחמים ומרחם על עולמו ע"ש. ואגב יש לציין שנספר תשועות חיים לבעל מסגרת השולחן (פ' תשא), כתב על פסוק זה שטוב להרגיל עצמו לומר תדיר והוא מועיל למחשבות קדושות ע"ש.

רעידת אדמה בירושלים

באבות דרבי נתן (ריש פל"ה), בין העשרה נסים שנעשו לאבותינו בירושלים, קחשיב "מעולם לא היה מפולת בירושלים". ובזנין יהושע שם כתב לפרש, חומות בריאות שפעמים נופלים כדאיתא בתענית (כ' ב) שמתריעין עליהם, אבל בירושלים שהיה האזן שמיה צביהמ"ק שממנו הושחת העולם, היה מגין על כל אבני הבנין. והרחיד"א ז"ל צכסא רחמים שם הביא משם מהריט"ץ ז"ל, שפי' מפולת ע"י רעש. ובספרו חסדי אבות עמ"ס אבות (פ"ה מ"ה), הביא דברי האבות דר"ג ופירוש מהריט"ץ דהכוונה שלא היה מפולת מרעש. וכתב עוד, וכן ראינו בשנת התק"כ שצעה"ר כליל ט' חשון היה רעש בעה"ק לפת ח"ו, ומתו ברעש כמה נפשות מישראל וכמדומה כמו קס"ה נפשות, וכלילה ענמה היה הרעש חזק בעה"ק ירושלים תוצב"א והתמידו הרעשים כמעט כל החורף, וברוך ה' שלא אירע שום מפולת אף שהיו רעשים רבים וחזקים ואיש לא נעדר ברוך האל המושיע ע"ש.

ומעשה זו של שנת תק"כ הזכירו ג"כ הגאון רבי מיוחס צ"ר שמואל ז"ל אצ"ד ירושת"ו צספרו פרי האדמה ח"ד (דף ו' ע"א), וכתב פה עה"ק ירושת"ו שנת הת"ק ועשרים ליל ט' בחשון קודם השחר ג' שעות רעשה הארץ רעש

גדול, אמנם לא הוזקו גופי בני אדם, אבל בשעה זו נהיתה רעש זה ג"כ צנפת ח"ו והמית קרוב קס"ב בני אדם ע"ש. ויש להעיר דמדברי הרחיד"א ז"ל "שלא אירע שום מפולת", משמע שאף לא ניזוקו הצמים בהרעש ההוא, וכפשטא דלישנא באבות דר"ג "לא היתה מפולת בירושלים". ואילו מדברי הפרי האדמה משמע רק שלא הוזקו גופי בני אדם.

ובתב עוד בפרי האדמה שם, אנו מקטנותינו כך קבלנו לא נשמע ולא ישמע שהזיק מפולת או רעש לגופי בני אדם בירושלים, והוא רמו הכתוב שבחי ירושלים את ה' הללי אלהיך ליון כי חזק צריחי שערך צרך צניך בקרבך. ועיין ילקוט שמואל - ב (סימן קנח) וז"ל ותגעש ותרעש הארץ על מה הזועות באות, רבנן אמרי מפני המחלוקת כו'. וזה נראה לי כוונת הכתוב (פ' בחוקות) ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד שלא יהיה שום רעש. וזהו כוונת הכתוב אלהים בקרבה כל תמוט יעזרה אלהים לפנות בוקר ע"ש. ובספר שער החצר להג"מ דוד בן שמעון ז"ל (אות שמג), הוסיף ע"ד הפרי האדמה וכתב, נראה לרמוז זה בכתובים (תהלים מא) שיתה לבכם לחילה פסגו ארמנותיה למען תספרו לדור אחרון כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות. אמר הלא לכם לדעת כי מעולם לא היה שכינה ממנה לעולם, ואות מופת על זה כי שימו לבכם לחילה לחיל וחומה שלה, ותראו ארמנותיה כי הם חזקים כראי מוצק, וזה למען תספרו לדור אחרון כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו לעולם, כי השכינה לא היה ממנו ע"ש.

ובפרי האדמה שם הביא מספר שולחן מלכים שכתב עפ"י דברי האבות דר"ג סמכו שלא לגזור תענית ליצור על הרעש בירושלים. והביא דבריו הקף החיים (סימן תקעו ס"ק כו). ובספר שער המפקד (הל' תעניות ס"ב) כתב, הגם דהא דלא הזיק מפולת בירושלים הוא ממעשה נסים, וכמו ששנויה באבות דר"ג באחד

מעשרה נסים שהיו בירושלים, והרי אין סומכים על הנס, מ"מ בנס גלוי ומפורסם כזה סומכים עליו שלא לגזור תענית על המפולת. וכתב עוד שם דלא רק מפולת ע"י רעש, אלא גם שאר מיני מפולת [כפירוש הבנין יהושע באבות דר"נ הנ"ל] לא הזיק בירושלים, וז"ל בעיינינו ראינו זאת בעיה"ק ירושת"ו בכמה וכמה שנים שהיה מפולת מריבוי הגשמים ומחרושים הבנינים הישנים ונופלים לארץ לגלים והרים חלולים, ואירע שפעמים רבות נפלו הבתים האלה באישון לילה ואפלה ובני אדם ישנים בהם, והקב"ה ית"ש מסבב הקיצות ונפלאות לבחמי יזקו הגופות בני אדם בשום אופן בני ברית ושאנים בני ברית, וכולם ניצולים בדרך נס, ועיינינו ראו הנסים האלה לא פעם ולא שנים ע"ש.

והנה כעין עובדא הנ"ל בשנת תק"כ שהרעש הזיק רק בגליל ובירושלים לא מת אף אחד, נשנה עוד הפעם בהרעש שהיה בשנת תקל"ז, וכמו שכתב בספר שם חדש (פינסק) על היראים בשו"ת שבראש הספר, וז"ל פעיה"ק ירושת"ו יום א' לס' וארא כ"ד לחודש טבת התקל"ז היה רעש גדול, ושיל"ת לא ניזק שום ברית, אבל בעיה"ק טבריה ופפת ת"ו הן בעון נפלו כמה בתים ובתי כנסיות ובתי מדרשות ומתו כמה נפשות מחכמים ורבנים ואנשים ונשים וטף יותר משני אלפים נפשות ע"ש. וע"ע באגרת מהגאון ר' ישראל משקלוב ז"ל (נדפס בריש ספר פאת השולחן), שמתאר היזק הרעש בשנה ההוא, וכותב שבירושלים ניזקו רק כמה בתים וחלונות אבל לא היה היזק לנפשות. ובשכס נהרגו כמו ששים נפשות, ובפפת וטבריא היה חורבן גדול, שנפלו ונהרסו כל הבתים, בין הכל נהרגו בצפת ערך שני אלפים נפשות ויותר, וכן בטבריא נהרגו הרבה ע"ש.

בן נמלא דרוש הספד אשר דרוש משה רבינו החתם סופר ז"ל אחרי הרעש ההוא, ביום א' פ' אמור ב' אייר תקל"ז, ונדפס בתורת משה עה"ת (סו"פ אמור), ובדרשות חת"ס ח"ב (דף

שפט ע"ב). וז"ל דרוש הספד על מיתת לדיקים ועל חורבן ארץ הגליל בארץ הקדושה שהיה ביום כ"ד טבת העבר, ונחרבו העיירות ונהרסו הבתים ונהרגו אלפים נפשות מישראל ובהם גאוני וחכמי ארץ לרוב בעו"ה, ונחרבו ג' עיירות לפת טבריה שכם, ואש עלה מים טבריה והרעיש טבריה וחומותיה ושלשים כפרים. ולדעתי מרומן בקרא (תהלים ס, ד) הרעשת ארץ פלמחה רפה שצריה כי מטה, כי בארבעה תיבות פלמח שצריה כי מטה, יש לנרף אותיות לפת ים טבריה שכם. והחת"ס ז"ל כתב שם בקיצת הרעש כי קנאת ירושלים עשתה זאת, לפי שעזבו את ירושלים זה מקרוב מאה שנים, וכל העולים לארץ ישראל שמו פניהם רק לפת וטבריה ע"ש.

במו כן חזר ונשנה ענין זה ברעש שהיה בחודש תמוז תרפ"ז, ונהרגו כשלוש מאות איש בשכס טבריה ולוד. ובירושלים איש לא נפגע רק ניזקו כמה בתים. ובכף חיים (סימן תקעו סקכ"ו) כותב על הרעש ההוא, וז"ל ובשנת תרפ"ז י"א לחודש תמוז היה רעש גדול בירושלים ת"ו ובכל סביבותיה, ונהרסו כמה כותלים ומהם נחרוועו, והיו נסים ונפלאות שלא נפקד אחד בירושלים ת"ו, רק בכפרים נעשה הריקות גדולות ומתו כמה גוים, וה' שמר ישראל ולתקפ"ך, והיה פלא בעיני הרואים, והאמינו בה' גם ההולכים עפ"י הטבע והעידו כי יד ה' עשתה זאת ע"ש. ובמכתבי החפץ חיים (מכתב י'), נדפס מכתב התעוררות שכתב החפץ חיים ז"ל בחודש אב תרפ"ז אחרי הרעש ההוא. וכתב שם "הנה זה מקרוב נבהלנו ונרעדנו לשמע השמועה הנוראה ע"ד רעידת האדמה בירושלים עיה"ק, אף שבמשך הרבה תקופות שעברו היו כמה רעידות בארץ ישראל, אבל מ"מ רעידה כזו לא הייתה כמותה, ובפרט בירושלים עיה"ק גופא לא קרה מעולם רעידה, לצד בימי עוזיהו מלך יהודה כשנכנס למקדש להקטיר קטורת כמבואר בחז"ל". ודבריו הם חידוש גדול, מה שכתב שבירושלים לא הייתה מעולם רעידה לצד בימי

עוֹזִיָּהּ, וְכַפִּי שֶׁהֵבֵאנוּ הִיוּ רַעֲיוֹת צִירוּשָׁלַם כְּמֵה
וְכֵמֵה פַעֲמִים.

וּבַעֲיָקָר דְּבָרֵי הַפָּרִי הָאֲדָמָה וְשֶׁאֵר סִפְרִים הֵנִ"ל
שֶׁצִירוּשָׁלַם לֹא הִזִּיק הָרַעַשׁ מַעֲוֹלָם,
רִאֲשִׁיתִי בְּסִפְרֵי אֲבוֹת הָרֹאשׁ עַל אֲדָרָ"נ שֶׁ,
שֶׁהָעִיר מִמֶּשֶׁ"כ בְּסִדֵּר הַדְּוֹרוֹת (ג"א תִּשְׁלָא) בָּשָׁם
הַיּוֹסִיפּוֹן (פִּנִּי"ג), שֶׁבִּשְׁנַת שְׁבַע לַמַּלְכוּת הַיְּהוּדִים
הָיָה ג"א תִּשְׁלָא, הִיָּה רַעַשׁ גָּדוֹל בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר לֹא הִיָּה כְּמוֹהוּ מִיָּמֵי עוֹזִיָּהּ מֶלֶךְ יִהוּדָה,
וּמֵתוּ אִזּוּ צִירוּשָׁלַם עֲשָׂרַת אֲלָפִים אִישׁ מִלִּבָּד אֲשֶׁר
מָתוּ בְּעָרֵי יִהוּדָה ע"ש, וְל"ע.

אֲבֹבָא בְּמִיָּא. צִפִּירוּשׁ רַבִּינוּ חֲנַנְיָא כְּתָב, שֶׁהִיָּה
שֶׁם שֶׁד, וְהִיוּ עוֹצְדִים לִשְׁד, וְהַשְׁדִּים
מִסִּיתִין כְּמֶ"ש בַּחֲגִיגָה (טו א) שֶׁשֶׁה דְּבָרִים נֶאֱמָרוּ
בְּשָׁדִים כו'. וְעֵינִן מֵה שֶׁכְּתָבְנוּ בְּצִיָּאֹר דְּבָרֵינוּ,
בַּחֲגִיגָה שֶׁם בְּד"ה יוֹדְעִין מֵה שֶׁעֲתִיד לִהְיוֹת כו'.

וְקוּלוּ נִשְׁמַע מִסּוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ. ז"ל
וְקוּלָם, וְקֵאִי אֲשֶׁרִי הַדְּמַעוֹת. וְכ"ה כָּל
הַדְּפוּסִים הַקּוּדְמִים, וְצִדְפוּס וְיִלְנָא צִטְעוֹת
"וְקוּלוּ".

וְקוּלוּ נִשְׁמַע מִסּוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ. עֵינִן יוֹמָא
(כ' ב) שֶׁלֶּשֶׁה קוּלֵן הוֹלֵךְ מִסּוּף הָעוֹלָם וְעַד
סוּפוֹ כו'. וּבְפִרְקֵי דְר"א (פִּל"ד) אֵיתָא, שֶׁשֶׁה
קוּלֵן הוֹלֵךְ מִסּוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ כו' ע"ש. וְהָךְ
דִּהְכָא לֹא חָשִׁיב שֶׁם. דִּהְתָּם קָחֲשִׁיב הַשְׁשָׁה שְׁאִין
קוּלֵן נִשְׁמַע, מִשְׁא"כ כֹּאן קֹאמֵר דְּקוּלוּ נִשְׁמַע.

מִסּוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ. לִשּׁוֹן זֶה נִמְלָא הַרְבֵּה
פַעֲמִים בַּחז"ל. וְכַתֵּב בְּסִפְרֵי מִחִיר י"ן
לְהַרְמ"א ז"ל עַל מַגִּילַת אֶסְתֵּר, הֵא דְלֹא קֹאמֵר
מִתְחִילַת הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ, לְפִי שֶׁהָעוֹלָם מֵאֲמָנַע
נִבְרָא וְא"כ תְּחִילַת הָעוֹלָם הוּא בְּאֲמָנַע וְהַלְדָּדִים
הֵם סוּף ע"ש. אִיבְרָא דְלִשּׁוֹן זֶה נִמְלָא גַם בַּחּוּרָה,
צַפ' רָאָה (יג, ח) וְצַפ' תִּבְאָ (כח, סד) מִקְלָה
הָאָרֶץ וְעַד קֵלָה הָאָרֶץ. וְעֵינִן מֵה שֶׁכְּתָבְנוּ בַּחֲגִיגָה
(יב א) בְּד"ה מִסּוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ.

אָמַר ר' יְהוֹשֻעַ בֶּן לִוִּי הָרוּאָה אֶת הַקֶּשֶׁת בַּעֲנָן
כו'. הִנֵּה ר' יְהוֹשֻעַ בֶּן לִוִּי שֶׁאָמַר מִיָּמְרָא זו
הָרוּאָה אֶת הַקֶּשֶׁת כו', וְצִיָּמִיו לֹא נִרְאָה כָּלֵל
הַקֶּשֶׁת מִשּׁוּם שֶׁהִגִּין בְּזִכּוּתוֹ עַל הַדּוֹר כְּמֶ"ש
בְּכַתּוּבוֹת (עו ב). וְעֵינִן בְּמַגִּיד תַּעֲלוּמָה כֹּאן
מִשְׁ"כ בְּזֵה.

וְרִאֲשִׁיתִי צִהְפִּלָּא עַמֶּ"ס כְּתוּבוֹת שֶׁם, שֶׁכְּתָב
לְפָרֶשׁ מֶ"ש רח"ל עַל זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל
חֲסִיד אֱלִיךָ לַעֲמֵת מֵאֲוָא זו מִיתָה, וְסִיּוּם הַפְּסוּקָה רַק
לִשְׁטָף מִיָּם רַבִּים אֲלִיוֹ לֹא יִגִּיעוּ, לְרַמּוֹ עַל רִצְ"ל
שֶׁהִגִּין בְּזִכּוּתוֹ שֶׁלֹא יִבָּא הַמַּבּוּל לְעוֹלָם, וְלֹא הוֹרֵךְ
לְמִיתָה שְׁנִכְנַס חַי לִגְ"ע ע"ש. וְעַפ"י דְּבָרֵינוּ הִיָּה
נִרְאָה לִוְמָר, בְּמֶ"ש צִירוּשָׁלַם מִס' ע"ז (פ"ג
ה"א), זְבָדֵי צַר לִיּוֹאִי וְר"י צַר פִּיטְרָם וְר' יְהוֹשֻעַ
בֶּן לִוִּי, אֲמַרְיָן תִּלְתָּא פְּסוּקִין צִטְעַת פְּטִירָתָם, חַד
מִיָּנְהוֹן אָמַר עַל זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל חֲסִיד אֱלִיךָ לַעֲמֵת
מֵאֲוָא וְגו', וְחַד אָמַר וְיִשְׁמַחוּ כָּל חוֹסֵי צַר וְגו',
וְחַד אָמַר מֵה רַב טוֹבָךְ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירְאִיךָ וְגו'.
וְלֹא סִיָּמִי צִירוּשָׁלַם מִי אָמַר פְּסוּקָה זֶה וְיָמִי אָמַר
פְּסוּקָה זֶה. וְעַפ"י דְּבָרֵי הַהִפְלָאָה יוֹמַתָּק מֵאֲד
שְׁרִיב"ל אָמַר הַפְּסוּקָה עַל זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל חֲסִיד
וְגו', שֶׁזֶּה מִרּוּמוֹ עֲלִיו.

הָרוּאָה אֶת הַקֶּשֶׁת בַּעֲנָן צָרִיךְ שִׁיפּוּל עַל פָּנָיו
כו'. בְּעֶרְוֶךְ (ע' קֶשֶׁת) כְּתָב, הָרוּאָה
הַקֶּשֶׁת אֲסוּר לוֹ לְהִסְתַּכֵּל בּוֹ דִּהֵיִינוּ הַצֵּטָה בִּיּוֹמָר,
כְּדִי שֶׁלֹא יִרְאָה דְּמוּת כְּבוֹד ה', אֲלֵא יִהְיֶה פָּנָיו
מִמְּנו וְיִצְרָךְ, וְכִדְכֵתִיב צִסְפִּיָּה דְקָרָא וְאִפּוֹל עַל
פָּנֵי ע"ש. וְעֵינִן בְּשׁו"ע או"ח (סִימָן רַכֵּט) וְצַב"י
שֶׁם הַאֲבִדּוּרָהֶם, דְּמֶ"ש הַמִּסְתַּכֵּל בְּקֶשֶׁת
עֵינָיו כְּהוֹת, הֵיִינוּ שֶׁמִּסְתַּכֵּל בּוֹ בִּיּוֹמָר אֲבָל מוֹתָר
לְהַבִּיט בּוֹ כְּדִי לִצְרָךְ ע"ש. אֲמַנְס מִשְׁ"כ הָעֶרְוֶךְ
שִׁיפּוּךְ פָּנָיו מִמְּנו וְיִצְרָךְ, לֹא הוּצָא בְּפוֹסְקִים,
וְל"ב.

וְחִנָּה לַעֲנִין בְּרַכַּת הַלְבָּנָה אֵיתָא בְּשׁו"ע או"ח
(סִימָן תְּכו ס"ב), וְתוֹלָה עֵינָיו וְיִמִּישֶׁר
רַגְלָיו וְיִצְרָךְ. וְכַתֵּב בְּשִׁירֵי כְּנֵה"ג שֶׁם (הַגֵּה"ט
סָק"ה), פֶּשֶׁט הַלִּשּׁוֹן נִרְאָה דְּמִסְתַּכֵּל בְּזֵה